

ВЛИЈАНИЕ НА ПАНДЕМИЈАТА ОД КОВИД-19 ВРЗ РОДОВО ОДГОВОРНОТО БУЏЕТИРАЊЕ ВО ОПШТИНА СТРУМИЦА

Публикацијата е изработена од Фајнанс тинк – Институт за економски истражувања и политики, во рамките на проектот на UN Women „Промовирање на родово-одговорни политики и буџети: кон транспарентно, инклузивно и отчетно управување во Република Северна Македонија“, финансиски поддржан од Швајцарската агенција за развој и соработка и Шведската агенција за меѓународна соработка и развој - Сида.

Мислењата и ставовите изразени во оваа публикација се мислења и ставови на авторите и нужно не ги претставуваат мислењата и ставовите на UN Women, Обединетите нации или на другите придружни организации.

ВЛИЈАНИЕ НА ПАНДЕМИЈАТА ОД КОВИД-19 ВРЗ РОДОВО ОДГОВОРНОТО БУЏЕТИРАЊЕ ВО ОПШТИНА СТРУМИЦА

Авторки:

Благица Петрески

Finance Think - Институт за економски истражувања и политики

Деспина Туманоска

Finance Think - Институт за економски истражувања и политики

Мај, 2021

СОДРЖИНА

1. СОЦИЈАЛНА КАРТА НА ОПШТИНА СТРУМИЦА	6
1.1. Локација, големина и население	6
1.2. Пазар на труд	7
1.3. Образование	8
1.4. Социјална заштита	9
1.5. Здравство	11
2. МЕТОДОЛОГИЈА И ПОДАТОЦИ	12
3. БУЏЕТ НА ОПШТИНА СТРУМИЦА ПРЕД КОВИД-19	13
3.1. Структура на приходи	13
3.2. Структура на расходи	13
3.3. Преглед на годишните програми на Општина Струмица од родова перспектива	14
3.3.1 Активности од годишни програми на Општина Струмица, директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	14
3.3.2 Активности од годишни програми на Општина Струмица, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	16
4. СОСТОЈБА СО КОВИД-19 НА ЛОКАЛНО НИВО	20
4.1 Движење на КОВИД-19	20
4.2 Здравствена заштита на локално ниво	20
4.3 Мерки за спречување на ширењето на вирусот	21
5. БУЏЕТ НА ОПШТИНА СТРУМИЦА ПО КОВИД-19	22
5.1. Ребаланс на општинскиот буџет	22
5.2. Годишни програми за еднакви можности и за социјална заштита / или друга	24
6. ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ	27

ЛИСТА НА ТАБЕЛИ

ТАБЕЛА 1.1: Процена на население во општина Струмица, во 2019 година, по возраст	6
ТАБЕЛА 1.2: Активни баратели на работа, по пол	7
ТАБЕЛА 1.3: Активни претпријатија, по големина	7
ТАБЕЛА 1.4: Активни претпријатија, по сектор	7
ТАБЕЛА 1.5: Запишани ученици/чки во основно образование, по одделенија	8
ТАБЕЛА 1.6: Наставници/чки во основните и во средните училишта, по пол	9
ТАБЕЛА 1.7: Вработени лица во детски градинки, по пол	9
ТАБЕЛА 1.8: Број на корисници на одделни парични права од социјална заштита, 2018 година	10
ТАБЕЛА 1.9: Карактеристики на здравствен регион Струмица	11
ТАБЕЛА 1.10: Вработени во јавни здравствени установи, по пол	11
ТАБЕЛА 3.1: Активности за еднакви можности	15
ТАБЕЛА 3.2: Активности директно насочени кон унапредување на родова еднаквост	16
ТАБЕЛА 3.3: Активности од програмата за социјална заштита, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	17
ТАБЕЛА 3.4: Активности од програмата за локален економски развој, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	17
ТАБЕЛА 3.5: Активности од програмата за уредување градежно земјиште, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	18
ТАБЕЛА 3.6: Активности од програмата за јавно осветлување, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	18
ТАБЕЛА 3.7: Активности од програмата за култура, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост	19
ТАБЕЛА 4.1: Број на заболени, активни, оздравени и починати лица од КОВИД-19	20
ТАБЕЛА 4.2: Вработени во инфективно одделение, по пол	21
ТАБЕЛА 5.1: Промени во буџетот на програмите со родова перспектива настанати со ребалансот за 2020 година; во илјади денари	26

ЛИСТА НА ГРАФИКОНИ

ГРАФИКОН 3.1: Структура на буџетски приходи	13
ГРАФИКОН 3.2: Структура на буџетски расходи	14
ГРАФИКОН 5.1: Ребаланс на буџетот на Општина Струмица, преглед на промената на приходи и на расходи	23

1. СОЦИЈАЛНА КАРТА НА ОПШТИНА СТРУМИЦА

1.1. Локација, големина и население

Општина Струмица се наоѓа во Југоисточниот регион на Република Северна Македонија, меѓу Општините Босилово, Конче, Василево и Ново Село. Општината зафаќа површина од 321,9 км² и опфаќа 25 населени места.

Според последниот официјален попис од 2002 година (Државен завод за статистика, 2015 година)¹, вкупниот број население во општина Струмица изнесува 54.676 жители, 27.360 мажи и 27.316 жени, од кои речиси 93 проценти се Македонци, седум проценти се Турци, а другите етнички групи се застапени со помалку од еден процент. Шеесет проценти од населението живее во градот Струмица, а од руралните населени места најнаселени се Куклиш (4,4 проценти) и Муртино (4,2 проценти).

Според процената на Државниот завод за статистика², во 2019 година населението во општина Струмица брои 57.381 жител, од кои 28.623 мажи и 28.758 жени. Анализата на населението во однос на возраста

покажува дека речиси 70 проценти од жителите на општината се работоспособно население на возраст меѓу 15 и 64 години. Сепак, оваа бројка само индицира на вкупното работоспособно население во општината, со оглед на тоа што еден дел од нив се неактивни и не ја нудат својата работна сила на (локалниот) пазарот на труд. Дополнително, табела 1.1 покажува дека во општината живеат 4473 деца во предучилишна возраст, а 8386 лица се во пензионерски години, повозрасни од 64 години старост, со што коефициентот на старосна зависност изнесува 46,1 проценти и е повисок од коефициентот за Југоисточниот регион од 43,2 проценти (Државен завод за статистика на РСМ, 2020 година). Притоа, 55 проценти од населението постаро од 64 години се жени, а 45 проценти се мажи. Во другите возрасни групи не се забележуваат значителни родови разлики.

ТАБЕЛА 1.1

Процена на население во општина Струмица, во 2019 година, по возраст

	до 6	7 - 14	15 - 29	30 - 39	40 - 49	50 - 59	60 - 64	65+
Вкупно	4473	5359	10388	8982	7980	7831	3982	8386
Мажи	2297	2776	5148	4655	4093	3951	1936	3767
Жени	2176	2583	5240	4327	3887	3880	2046	4619

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

¹Државен завод за статистика на Република Северна Македонија (2005) Попис на населението, домаќинствата и станите 2002 година

²Државен завод за статистика на Република Северна Македонија. Население во Република Македонија на 31.12. по специфични групи возраст, по пол, по општини, според промените во територијалната поделба во 2014 год., по години

1.2. Пазар на труд

Општина Струмица се наоѓа во Југоисточниот регион во земјава, кој се карактеризира со најниска стапка на невработеност (6,3 проценти), многу пониско од националната стапка на невработеност од 17,3 проценти во 2019 година. Дополнително, во Југоисточниот регион се забележува највисоката стапка на вработеност од 63,3 проценти, што е значително над просекот од 47,3 проценти, додека стапката на активност е 67,6 проценти. Ако се анализираат податоците за стапката на невработеност во овој регион, заклучокот е дека жените се во понеповолна положба во однос на мажите, со оглед на тоа што нивната стапка на невработеност (7,1 проценти) е повисока од таа кај мажите (5,9 проценти), а и двете стапки се многу пониско од националниот просек од 17,3 проценти и најниски во споредба со другите региони (Државен завод за статистика, 2020 година)³.

Во Центарот за вработување во Струмица се регистрирани 3694 активни баратели на работа, што е 9,5 проценти од вкупната работна сила во општината. Бројот на регистрирани мажи и жени е речиси еднаков (табела 1.2).

ТАБЕЛА 1.2

Активни баратели на работа, по пол

	Пол	Број на баратели
Активни баратели на работа	Вкупно	3694
	Жени	1846
	мажи	1848

Извор: Општина Струмица

Во однос на деловните субјекти што работат на територија на општина Струмица, во 2019 година има 2541 активни субјекти, од кои најголем број или 66,6 проценти се микропретпријатија што вработуваат до 10 лица (табела 1.3).

ТАБЕЛА 1.3

Активни претпријатија, по големина

Вкупно	Микро	Мали	Средни	Големи
2541	1693	800	30	18

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

Според секторот во кој дејствуваат, речиси 40 проценти од активните деловни субјекти работат трговија на

големо и на мало (табела 1.4), еден од секторите што според ИЛО / ЕБРД (2020)⁴ беше најпогоден од кризата предизвикана од ковид-19. Дополнително, уште 400 активни деловни субјекти работат во секторите градежништво, транспорт, складирање и угостителство, што, како и трговијата, се сметаат за најпогодени сектори. Оттука, повеќе од една половина од струмичките компании (54,6 проценти) се високо погодени од кризата и може да се соочат со тешкотии за плаќање на обврските кон Општината, што би довело до намален износ на приходи од планираните во иницијалниот буџет за 2020 година.

ТАБЕЛА 1.4

Активни претпријатија, по сектор

Сектор	Број на активни субјекти
Јавна управа и одбрана	4
Образование	39
ВКУПНО	2541
Земјоделство, шумарство, рибарство	67
Рударство	8
Преработувачка индустрија	290
Снабдување со електрична енергија	4
Снабдување со вода	9
Градежништво	122
Трговија на големо и на мало	988
Транспорт и складирање	134
Објекти за сместување и за храна	144
Информации и комуникации	50
Финансиски дејности и осигурување	17
Дејности во врска со недвижен имот	12
Стручни, научни и технички дејности	265
Административни и помошни услужни дејности	44
Здравствена и социјална заштита	113
Уметност, забава и рекреација	49
Други услужни дејности	182

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

³Државен завод за статистика на Република Северна Македонија (2020) Регионите во Република Северна Македонија 2020 година

⁴ILO/EBRD (2020) COVID-19 and the world of work: Rapid assessment of the employment impacts and policy responses in North Macedonia. International Labour Organization 2020

Традиционална стопанска гранка во Струмица е земјоделство и сточарство, а општината е најпозната по одгледување и по производство на градинарски и на полјоделски производи. Сепак, само 67 од деловните субјекти во општината се во овој сектор. Според Finance Think (2020)⁵ земјоделските работници се силно погодени од пандемијата. Тие се најпогодени според бројот на изгубени работни места. Повеќе од 21 илјада земјоделски работници го изгубиле своето работно место поради пандемијата, а, за споредба, бројот на изгубени работни места во преработувачката индустрија е малку повеќе од илјада. Најмногу изгубени работни места има меѓу работниците за сопствена сметка и неплатените семејни работници, кои најчесто се жени. Но, овие работници беа најмалку заштитени со владините мерки, со оглед на тоа што 59,5 проценти се неформално вработени и / или работат во нерегистриран бизнис. Во Струмица има 22 текстилни компании во кои најголем дел од вработените се жени. Поради трудоинтензивната дејност на овој сектор, работните обврски мора да се извршуваат на работното место, поради што вработените се високо изложени на ризикот од ширење на вирусот.

1.3. Образование

Образованието во општина Струмица се изведува во 23 редовни основни училишта, две специјални основни училишта и во едно основно уметничко училиште и во три средни училишта што нудат гимназиско и стручно образование од областа на електро-техничката, земјоделската, прехранбената и на здравствената струка. Поради местоположбата на основните училишта, 310 ученици/чки имаат организиран превоз од и до нивниот дом.

Во учебната 2019 / 2020 година, во основните училишта во Струмица се запишани 5018 ученици, 52 проценти ученички и 48 проценти ученици. Во трите средни училишта во општина Струмица, во учебната 2019 / 2020 година се запишани вкупно 2836 ученици/чки, од кои 52 проценти се женски, а 48 проценти се машки ученици. Од вкупниот број ученици/чки во основно образование, 49,3 проценти или 2472 деца се ученици/чки во првите четири одделенија, до 10-годишна возраст (табела 1.5). Тоа укажува на тоа дека исто толкав број вработени родители добија право на ослободување од работа и од работни обврски во периодот 10 март – 8 јули 2020 година, со одлуката на Владата донесена на 10 март 2020 година во насока на спречување на ширењето на КОВИД-19.

ТАБЕЛА 1.5

Запишани ученици/чки во основно образование, по одделенија

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Вкупно	655	635	579	603	562	539	535	451	459
Ученички	314	300	270	303	263	255	260	231	230
Ученици	341	335	309	300	299	284	275	220	229

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

⁵Finance Think (2020) Земјоделски работници: тивка жртва на пандемијата? Бриф за политиката бр. 46 на Finance Think – Институт за економски истражувања и политика - Скопје

Истата учебна година, во основно образование во Струмица се вработени 476 наставници/чки, од кои најголем дел, или 465 се наставници/чки во редовните основни училишта, а 11 работат во специјалните основни училишта. Без разлика на видот на училиште, редовно или специјално, родовата анализа на вработените наставници/чки во табела 1.5 покажува доминантност на вработени наставнички, наспроти наставници. Од вкупниот број наставници/чки во редовното основно образование, 374 или 80,4 проценти се жени, а само 129 од наставниците се мажи. Притоа, од 11 наставници/чки во специјалните основни училишта, само двајца се мажи. Во средните училишта во Струмица се вработени вкупно 243 наставници/чки, од кои 150 (61,7 проценти) се жени, а 93 (38,3 проценти) се мажи. Само осум од сите наставници/чки во средните училишта работат со скратено работно време, поточно со пократко од целото работно време, и сите се жени.

ТАБЕЛА 1.6

Наставници/чки во основните и во средните училишта, по пол

Вид училиште	Пол	Број на наставници/чки
Редовни основни училишта	жени	347
	мажи	129
Специјални основни училишта	жени	9
	мажи	2
Средни училишта	жени	150
	мажи	93

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

Анализата од родова перспектива на наставниците/чките во основните и во средните училишта во општина Струмица покажува дека образованието

во оваа општина го водат жени, кои директно се засегнати со одлуката на Владата за затворање на училиштата донесена на 10 март 2020 година, како една од мерките за спречување на ширењето на КОВИД-19.

1.4. Социјална заштита

Социјалната заштита во општина Струмица се нуди преку следнава мрежа установи и институции:

- Детска градинка за згрижување деца во предучилишна возраст, до шест години
- Дневен центар за лица со попреченост
- Меѓуопштински центар за социјална работа

Во општина Струмица има една јавна општинска установа детска градинка „Детска радост“ за згрижување деца во предучилишна возраст, која располага со шест објекти, од кои пет се во градот Струмица и еден објект во руралното населено место Ново Село⁶. Според податоците од Општината, оваа јавна установа има капацитет за згрижување 743 деца, што е помалку од 20 проценти од вкупниот број деца во предучилишна возраст што живеат во Струмица. Во 2019 година во детската градинка биле згрижени 1137 деца, што го надминува реалниот капацитет за 394 деца. И покрај тоа, 35 не биле примени поради недостиг од слободни места, што, пак, укажува на потреба за проширување на постојниот капацитет и од нови слободни места за згрижување деца.

Во установата има вкупно 136 вработени, од кои 130 се жени, а шест се мажи, кои се вработени само како административни и технички работници и готвачи, а само еден маж е вработен како згрижувачки и воспитен кадар (табела 1.7).

ТАБЕЛА 1.7

Вработени лица во детски градинки, по пол

	Директори/ки и стручни соработници/чки	Негуватели/ки	Воспитувачи/ки	Административни и технички работници/чки	Готвачи/ки
Вкупно	4	49	39	44	3
Жени	4	49	38	40	2
Мажи	0	0	1	4	1

Извор: Државен завод за статистика на Република Северна Македонија

⁶<https://strumica.gov.mk/detski-gradinki/>

Од палетата социјални услуги во заедницата, достапна е услугата за дневен престој што се нуди во Дневен центар за лица со посебни потреби, каде што има 10 корисници и тројца вработени, од кои едниот е готвач и не е компетентно лице што би се грижело за корисниците, што значи во центарот има само две вработени лица, со што не се исполнува критериумот на четворица корисници да има по еден вработен. Дополнително, во Струмица функционира клуб за лица со интелектуална попреченост „Порака“, кој го посетуваат 15 лица, а е формиран во соработка на Општина Струмица и со истоименото здружение. Но, клубот работи само двапати неделно, по три часа, а го посетуваат 15 лица со попреченост, на различна возраст, со цел здобивање социјални вештини. Превозот до двата центра е организиран, со посебно возило и придружник, а финансиските трошоци ги покрива Општина Струмица преку меѓународно финансиран проект. Но, од центарот „Порака“ посочуваат дека Општината издвојува финансиски средства за превоз само на 10 лица, и само за период од неколку месеци додека трае проектот, а пред и потоа нема организиран превоз, што е клучен недостиг на овој клуб.

Центарот за социјална работа - Струмица е меѓуопштински центар надлежен за општините Струмица, Ново Село, Василево и Босилово, со канцеларија само во Струмица, каде што жителите може да ги добијат социјалните услуги за информирање и за упатување, стручна помош и поддршка и советување. Дополнително, жителите на

Струмица тука ги остваруваат своите парични права најчесто по основа на додаток за помош и нега од друго лице и гарантирана минимална помош (табела 1.8).

ТАБЕЛА 1.8

Број на корисници на одделни парични права од социјална заштита, 2018 година

Вид помош	Број на корисници
Гарантирана минимална помош	1318
Надомест за помош и за нега од друго лице	2020
Еднократна парична помош	126
Детски додаток	636
Додаток за образование	467
Еднократна парична помош за новороденче	159
Посебен додаток	274
Родителски додаток за (трето) дете	1341

Извор: Јавна установа Меѓуопштински центар за социјална работа - Струмица

Во 2020 година, Општина Струмица, во рамки на проектот за општинска корисна работа, има ангажирано 37 лица, 23 жени и 14 мажи, што им нудат лична асистенција на деца со попреченост вклучени во редовно образование. Дополнително, Општината дава еднократна финансиска помош на разни категории граѓани, а годинава е доделена помош на 163 лица.

1.5. Здравство

Здравствениот регион Струмица е еден од 30 здравствени региони во Република Северна Македонија, кој опфаќа 75 населени места, вклучувајќи ги и општините Ново Село, Босилово, и Василево. Карактеристиките на овој здравствен регион се прикажани во табела 1.9.

ТАБЕЛА 1.9

Карактеристики на здравствен регион Струмица

Површина во км ²	Број на населени места	Број на жители	Жители на км ²
963	75	52703	60,5

Извор: Институт за јавно здравје на Република Северна Македонија

Во здравствен регион Струмица има 209 лекари, од кои 102 се специјалисти, 88 се лекари по општа медицина, а другите 19 се специјализанти. Во овој регион има пет лекари-специјалисти и шест здравствени работници што работат во дејноста за здравствена заштита на жени. Со исклучок на Скопскиот регион, овој регион е еден од здравствените региони со најголем број здравствен персонал што нуди заштита на жени.

Здравствената заштита во општина Струмица се нуди од три јавни институции: ЈЗУ Здравствен дом – Струмица, ЈЗУ Општа болница и Центар за јавно здравје – Струмица, и неколку приватни здравствени установи. Во првите две установи, според табела 1.10, 75 проценти од вработени се жени.

ТАБЕЛА 1.10

Вработени во јавни здравствени установи, по пол

Установа	Пол	Број на вработени
Центар за јавно здравје	Вкупно	387
	Жени	287
	мажи	100
Здравствен дом	Вкупно	132
	Жени	102
	мажи	30

Извор: Општина Свети Николе

Во Општата болница – Струмица се нудат услуги од областа на болничката дејност, превентивна заштита, дијагностика и специјалистички услуги, меѓу кои и тие од областа на инфективните болести, за чиешто работење зборуваме подетално во дел 3.2.

Извор: https://unsplash.com/photos/hlgeoQjS_iE

⁷Институт за јавно здравје на Република Северна Македонија (2019)
Здравствена карта на Република Северна Македонија 2018 година

2. МЕТОДОЛОГИЈА И ПОДАТОЦИ

Целта на оваа анализа е брза процена на влијанието на пандемијата на ковид-19 на локални програми и активности насочени кон унапредување на родовата еднаквост на локално ниво. Анализата користи пристап до документациона анализа на локалниот буџет за 2020 година и сите направени ребаланси, како и анализа на сите постојни локални програми со цел идентификација на родово специфични активности. Притоа, документационата анализа е спроведена низ следниве чекори:

1. Буџетска анализа на структурата на приходите и на расходите на општината (според намена на ниво на ставка) со цел утврдување на финансискиот потенцијал.

2. Анализа на сите локални програми за 2020 година, со цел утврдување активности што се насочени кон унапредување на родовата еднаквост во општината. Притоа, активностите директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост се категоризирани со 2; 1 доколку се индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост; и 0 доколку не придонесуваат за унапредување на родовата еднаквост во општината. Притоа, директно насочените активности имаат примарна цел да ја унапредат родовата еднаквост во општината, додека индиректните не целат примарно кон унапредување на родовата еднаквост, но нивното спроведување може да придонесе кон зголемување на еднаквите можности на жените и на мажите. Буџетска анализа на активностите што во точка три се категоризирани со 1 и со 2, со цел утврдување на учеството на алоцираните средства за нивно спроведување во вкупната програма и буџетот на Општината.

3. Споредбена анализа на иницијалниот буџет и на неговите ребаланси, со цел утврдување на ефектите од КОВИД-19 врз финансискиот потенцијал на општината и на активностите насочени кон унапредување на родовата еднаквост.

Во рамки на документационата анализа се користени податоци од буџетот на Општина Струмица за 2020 година, ребалансот на буџетот за 2020 година и локалните годишни програми за 2020 година што се јавно достапни. Како извор на податоци се користени веб-страницата на општината, службените весници, податоци добиени од локалните институции и од секторот за изработка на буџет при Општина Кочани.

Со цел збогатување на анализата со квалитативни наоди, на 9 декември 2020 година е спроведено интервју со координаторката за еднакви можности на Општина Струмица, во согласност со претходно утврден полуструктуриран водич за интервју. Целта на интервјуто е добивање квалитативни наоди за учеството на координаторката и на Комисијата за еднакви можности во процесот на подготовка и на разгледување на локалните годишни програми заради вклучување на принципот на еднакви можности и за да се утврди дали и во која мера КОВИД-19 изврши влијание врз програмата за еднакви можности на мажите и на жените и врз други програми во кои е вметната родовата перспектива.

За да добиеме увид во потребите на локалните жени и мажи за активности што се во надлежност на локалната власт (социјална заштита, уредување градежно земјиште, образование, паркови и зеленило и слично) со цел подобрување на квалитетот во заедницата и унапредување на родовата еднаквост, како и влијанието на пандемијата врз животот во локалната заедница, спроведена е фокусна група со жители на општина Струмица, чиешто регрутирање следувахе структуриран тек. Имено, за учесници беа избрани жители на општината што имаат искуство во користење на некоја активност од општината (на пример, еднократна финансиска помош) или имаат потреба од активност што може да ја понуди општината со цел унапредување на родовата еднаквост и квалитетот на живот.

3. БУЏЕТ НА ОПШТИНА СТРУМИЦА ПРЕД КОВИД-19

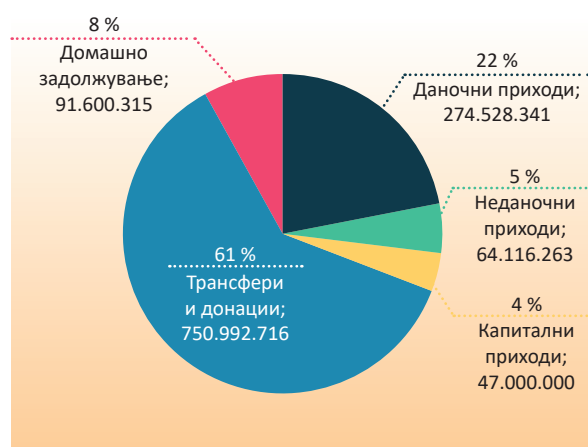
3.1. Структура на приходи

Општина Струмица, според буџетскиот приход што е на располагање, може да се класифицира како една од поразвиените општини во Република Северна Македонија. Анализата на буџетот на Општина Струмица, планиран за 2020 година, ја почнуваме со преглед на структурата на приходи, прикажана на графикон 3.1. Тоа што се гледа јасно, како и кај другите општини, е дека **финансирањето од централниот буџет е најголем извор на финансирање, со оглед на тоа дека 61 процент** од приходите на Општината се по основа на трансфери и на донации што, главно, се користат за извршување на пренесените надлежности во образование, култура и во детски градинки. Сепак, за разлика од другите општини, Општина Струмица има поголем капацитет за финансирање преку сопствени извори. Па, така, следен извор на финансирање според големината се **даночните приходи, со учество од 22 процента** во вкупните приходи. Во оваа категорија, најголем дел (75 проценти) отпаѓаат на приходи за даноци на специфични услуги, во кои спаѓаат различни комунални такси (за привремен престој, за истакнување фирма, односно назив на деловна просторија, за користење улици со различни возила, што се плаќа при регистрација на возилата, за користење и за одржување јавно осветлување, за истакнување реклами и информации, за паркирање, надомест од комунална дејност и други). Другите даноци во надлежност на Општината учествуваат со 25 проценти, од кои најголеми се даноците на имот (22 проценти) и данок од доход, добивка и капитални добивки (три проценти). Трет по големина извор на финансирање е **домашното задолжување**, кое учествува со осум проценти во вкупните приходи. **Капиталните приходи учествуваат со четири проценти** во вкупните приходи и, главно, доаѓаат од продажба на општинско земјиште. **Пет проценти** од вкупните приходи се собираат преку **неданочни приходи** како глоба, судски и административни такси, такси и надомест и други владини услуги, или

таканаречени парафискални давачки за компаниите и за жителите на општината. Ваквата структура упатува на тоа дека општината иако е зависна од централниот буџет, има основа и потенцијал за финансирање и од сопствени извори.

ГРАФИКОН 3.1.

Структура на буџетски приходи

Извор: Буџет на Општина Струмица, пресметка на авторите

3.2. Структура на расходи

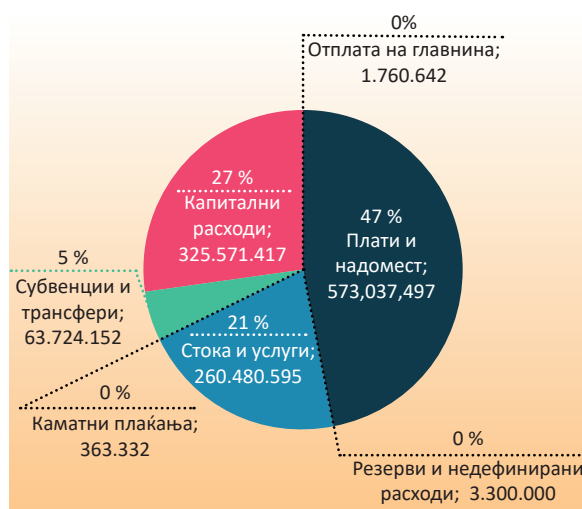
Структурата на буџетските расходи на Општина Струмица е претставена на графикон 3.2 и упатува на податокот дека речиси една половина од расходите се наменети за **плати и за надомест**, во кои спаѓаат платите и придонесите на администрацијата на Општината и на лицата вработени во противпожарна заштита, основно и средно образование, детски градинки и култура. Следна категорија по големина се **капиталните расходи** со учество од речиси една третина во вкупните расходи, од кои најголем дел (86 проценти) се наменети за градежни активности. Расходите за **стока и за услуги** се следна категорија (21 процент) што опфаќаат различни трошоци за договорни услуги, комунални услуги, греење, комуникација и транспорт, материјали и ситен

инвентар, патни и дневни расходи, поправки и тековно одржување и привремени вработувања. Расходите за социјалните бенефиции, различни субвенции и трансфери учествуваат со пет проценти во вкупните расходи и се, генерално, повисоки од вообичаените издвоени средства за оваа намена кај општините. **Отплата на долгови и на камата** е со учество од 0,14 проценти во вкупните расходи.

Структурата на расходите на општината упатува на разумен распоред со развојна компонента. Општина Струмица е една од поразвиените општини и таквата карактеристика е истакната и во структурата на расходите, каде што се забележува развојната компонента изразена преку капиталните расходи. Земајќи предвид дека и апсолутниот буџет на Општината е релативно висок, учеството на капиталните расходи од 27 проценти во планирани расходи може да претставува значаен двигател на развојот на општината и на квалитетот на живот во општината. Ова е особено значајно за родовата еднаквост затоа што, освен директните активности за унапредување на положбата на жените и на мажите, вкупната инфраструктура и инвестициите во институции како што се градинки и домови за стари лица, може значајно да придонесе за подобрување на еднаквите можности на жените и на мажите во општината. Придобивките од овие инвестиции се, главно, преку создавање околина што дава можности и поголем пристап до јавни услуги со што директно се влијае врз намалување на товарот на неплатена работа во домот, особено на женските членови на семејството, грижа за деца и за стари лица, и индиректно се зголемува можноста жените да се активираат на пазарот на труд.

ГРАФИКОН 3.2

Структура на буџетски расходи

Извор: Буџет на Општина Струмица, пресметка на авторите

3.3. Преглед на годишните програми на Општина Струмица од родов перспектива

3.3.1 Активности од годишни програми на Општина Струмица, директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Со цел обезбедување еднакви можности за жените и за мажите, жители на општина Струмица, а во согласност со Законот за еднакви можности на жените и мажите⁷, членот 14, Општината е должна во рамки на своите годишни програми, планови и стратегии да го вклучи принципот за родова еднаквост и да ги промовира и унапреди еднаквите можности меѓу жените и мажите. За таа цел, во 2006 година е формирана комисија за еднакви можности, чијашто обврска е контрола и спроведување на законот на општинско ниво. Нејзиниот состав, надлежности, обврски и задачи се утврдени во Статутот на Општина Струмица.

⁷Службен весник на Република Северна Македонија 6/12. Закон за еднакви можности на мажите и жените

Во моментот, комисијата за еднакви можности (КЕМ) на Општина Струмица има пет члена, од кои две жени и тројца мажи, членови на општинскиот совет. Од редот на државните службеници, општините се должни да изберат координатор/ка и заменик координатор/ка за еднакви можности на жените и на мажите. Општина Струмица има подготвено програма за еднакви можности за мажите и за жените во општина Струмица за 2020 година, во која се алоцирани 500 илјади денари за спроведување активности во насока на подобрување на животот на жените на локално ниво, прикажани во табела 3.1.

ТАБЕЛА 3.1

Активности за еднакви можности

Активност	Буџет
Промоција на жени претприемачки како модел на добра практика (видеоспот, јавна дебата)	20.000
Промоција на жени претприемачки како модел на добра практика (филм, јавна дебата, споделување искуства)	20.000
Кампања за едукација и за превенција на малолетни бракови	20.000
Промоција на протокол за меѓуврсничко насилство	50.000
Промоција на девојки во нетипични спортови	55.000
Вечер на поезија со афоризми со родов аспект	15.000
Ликовна изложба по повод 8 Март	20.000
Анкета за јавно мислење на мажите и на жените	100.000
Одбележување 16 дена активизам против родово насилство	200.000

Извор: Програма за еднакви можности на Општина Струмица за 2020 година

Освен активностите што имаат финансиски импликации врз општинскиот буџет, Општина Струмица, во рамкина овој план, презема одговорност за воведување родово сензитивни индикатори при доделување грантови на НВО, формирање интерсекторска група за родово одговорно буџетирање, спроведување обука за родово одговорно буџетирање и водење родово одговорна статистика во општината. Во 2020 година е формирана интерсекторска група и се воведени индикатори при доделување грантови на НВО, а другите активности не се реализирани. Сепак, и овие активности се значајни и нивното спроведување е важно дури и во услови на пандемија.

Освен во подготовка на програмата за еднакви можности, КЕМ не е вклучена во подготовка и во разгледување на другите годишни програми под надлежност на општината, утврдени со Законот за локална самоуправа, членот 22, пред сè поради недостиг од знаење и од вештини на членовите на комисијата.

Според овој закон, Општината е задолжена да изработува годишни програми за следниве надлежности: локален економски развој, образование, социјална заштита, спорт, млади, култура, локални патишта и улици, информатичка технологија, градежно земјиште, противпожарна заштита, меѓународна соработка и соработка со НВО. Притоа, родовата перспектива треба да се вклучи во сите годишни програми, со цел обезбедување еднакви можности и унапредување на родовата еднаквост во локалната заедница. Анализата од родова перспектива на програмите на Општина Струмица покажа дека само една активност од програмата за спорт, насочена кон поддршка на женскиот фудбалски клуб Тиверија Струмица, е директно насочена кон унапредување на родовата еднаквост. Активности, чијашто примарна цел е унапредување на родовата еднаквост, има и во програмата за социјална заштита, каде што е предвидено отворање шелтер-центар за жртви на семејно насилство и сервис за нивна психо-социјална поддршка и советување. Ако се земе предвид дека најчести жртви на семејно насилство се финансиски зависни жени од социјално загрозување семејства (OSCE, 2019)⁸, кои имаат потреба од сместување и / или правна заштита, овие активности ќе придонесат за унапредување на родовата еднаквост во општината. Шелтер-центар за згрижување жртви на семејно насилство е отворен во декември 2019 година, кога Општина Струмица отстапи простор на локално здружение со цел да се одговори на потребата на локалното население и на големиот број лица, најчесто жени, што имаат потреба од оваа услуга. Во 2020 година Општина Струмица обезбеди 1.200.000 денари како поддршка на неговото функционирање, што е позитивна практика што треба да ја следат и другите општини. Во 2020 година, во центарот престојувале 20 жртви на семејно насилство што добиле услуги од тим формиран од психолог, социјален работник и од негувател/ка.⁹ Во програмата се алоцирани повеќе од еден милион денари за отворање на споменатиот

⁸OSCE (2019) Благосостојба и безбедност на жените: Северна Македонија. Извештај на резултати

⁹Информација добиена од интервју со координаторка за еднакви можности спроведено на 9 декември 2020 година

сервис за психо-социјална поддршка, обезбедени од страна на Министерство за труд и социјална политика, за чиишто потреби Општина Струмица обезбедила простор, но во 2020 година сервисот не е отворен.

ТАБЕЛА 3.2

Активности директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Програма	Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Програма за спорт	Финансиска поддршка на ЖФК Тиверија Струмица	1.000.000	5,3 %
Програма за социјална заштита	Шелтер-центар за жртви на семејно насилство	1.200.000	1 %
Програма за социјална заштита	Специјализиран сервис за психо-социјална поддршка и за советување на жртви на семејно насилство	1.113.000	0,9 %

Извор: Програма за спорт за 2020 година и Програма за социјална заштита за 2020 година

3.3.2 Активности од годишни програми на Општина Струмица, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Иако принципот на еднакви можности треба да се вгради во сите локални програми, анализата покажа дека е јасно нагласен само во програмата за социјална заштита, каде што промоцијата на родовата еднаквост е една од целите на оваа програма. Освен споменатите активности насочени кон жртви на семејно насилство што се директно насочени кон унапредување на родовата еднаквост, во програмата се предвидени неколку активности што индиректно ги засегаат жените во локалната заедница, односно активности, чиешто спроведување може да го подобри животот на жените и на мажите во општината. Според табела 3.3, во програмата за социјална заштита за 2020 година е предвидена поддршка на активностите на повеќенаменски социјален центар што во 2020 година не е отворен. Дополнително, во програмата за социјална заштита се споменуваат и две активности

индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост, реконструкција и адаптација на две детски градинки во населените места Муртино и Куклиш и изградба на нова детска градинка во општината, проекти во кои општината учествува со еден милион денари, а другите средства се обезбедени преку грант од Светска банка. Детските градинки се особено важни за родителите, а особено за мајките бидејќи: 1) Мајките на деца на предучилишна возраст можат да се вклучат на пазарот на труд доколку нивните деца се соодветно згрижени и 2) Најголем дел од вработените во детските градинки (дел 1.4) се жени, па отворањето нови градинки обезбедува нови работни места. Аналогно на последново, и средствата наменети за плати, материјални трошоци и за други расходи на детските градинки, што, главно, се обезбедуваат преку дотации од централниот буџет (52,4 милиони денари) и од самофинансирачки активности (19 милиони денари) ги класифицираме како индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост. И домовите за стари лица се еднакво значајни за унапредување на родовата еднаквост, како и детските градинки. Во 2020 година се предвидени три милиони денари како финансиска поддршка на приватен дом за стари лица што функционира во општина Струмица, со цел да понуди дневен престој за стари лица и / или услуги за помош и за нега во домот на стари лица. Тоа може да ја ублажи потребата на локалното население за услуги насочени кон стари исцрпени лица, со оглед на тоа што староста е најголем социјален ризик во земјава (Петрески и др. 2019)¹⁰.

„Што правиме со лицата што се во третата доба? Пензионерите. Особено жените. Треба да се направи нешто и тие луѓе да бидат вклучени во некои активности или да формираат домови, како што се пензионерски домови, да има и клуб за жени...” - жителка на општина Струмица.

¹⁰Петрески, М., Туманоска, Д. И Петрески Б. (2019) Социјални услуги во општините во Северна Македонија: капацитет и ризици. Студија на политика бр. 31 Finance Think – Институт за економски истражувања и политика, Скопје

ТАБЕЛА 3.3

Активности од програмата за социјална заштита, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Поддршка на активностите на повеќенаменски социјален центар	1.800.000	1,5 %
Изградба на нова детска градинка	34.825.000	28,5 %
Реконструкција и адаптација на 2 детски градинки	8.967.274	7,3 %
Детски градинки – плати, материјални трошоци и други расходи	71.450.000	58,4 %
Домови за стари лица	3.000.000	2,4 %

Извор: Програма за социјална заштита на Општина Струмица за 2020 година

Сепак, жителите на општина Струмица ја истакнуваат потребата од детски градинки во сите рурални места, каде што жените сè уште поради грижата за децата во предучилишна возраст не се активни на пазарот на труд, но не можат ниту да учествуваат во извршување неплатена семејна работа на земјоделските површини.

„Во руралните средини да се отворат градинки ... во тие места, родителите, или мајките мора да извршуваат некои активности во делот на земјоделството, но не можат бидејќи се грижат за своите деца“ – жител на Струмица.

Во програмата за локален економски развој се предвидени речиси 800 илјади денари за ангажирање образовни и лични асистенти во основните и во средните училишта во општината со цел инклузија на лицата со попреченост. И оваа активност е индиректно значајна за родовата еднаквост со оглед на тоа што родителите, најчесто мајките, се грижат за децата со попреченост, па ангажманот на асистенти ќе им ја олесни грижата, но и ќе има овозможи дополнително слободно време што би можело да биде услов за нивна активација на пазарот на труд. Дополнително, како што видовме во дел 1.4, во 2020 година се ангажирани 37 асистенти, од кои 23 се жени, па оттука, оваа активност може да придонесе кон вклучување на невработените жени на пазарот на труд во насока на помала финансиска зависност од други извори и членови на семејството (табела 3.4).

Но, буџетот за спроведување на оваа активност е значително намален со ребалансот на буџетот, иако потребата за образовни и за лични асистенти и во услови на настава на далечина е голема. Оттука, нејзина модификација и приспособување на новонастанатата ситуација е неопходна со цел асистенција на лицата со попреченост, но и на нивните родители, особено мајки.

„Знаеме дека учениците го продолжуваат образованието преку интернет, но што правиме со тие што се со специјални образовни потреби? Грижата за нив во најголем дел е на женските членови во семејството и недостига помош и поддршка за нив... Помош и поддршка директно за децата, но индиректно и за тие што се грижат за нив...“ – жителка на Струмица.

ТАБЕЛА 3.4

Активности од програмата за локален економски развој, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Ангажман на образовни и на лични асистенти	799.200	9,9 %

Извор: Програма за локален економски развој на Општина Струмица за 2020 година

Во програмата за уредување градежно земјиште е предвидена изведба и реконструкција на тротоари на повеќе улици во градот („Цветан Димов“, „Ѓуро Салај“, „Климент Охридски“ и др.) и во населените места (Дабиле, Мутрино и др.). Во општинскиот буџет, пак, во ставката тротоари во град Струмица не е предвиден износ, па оттука е непознато дали воопшто е планирана изведбата на тротоари, кои би ја зголемиле безбедноста на жените од општината и би го олесниле движењето, особено на родители со детски колички. Но, жителите на Струмица истакнуваат дека инфраструктурата во градските населби на општината не дозволува лесно движење, ниту на возилата (поради големиот број возила), ниту на пешаците (поради тесните тротоари или тротоари што се користат за паркинг на возилата), ниту на лица со попреченост, ниту на родители со детски колички, ниту на велосипедисти (несоодветно користење на велосипедските патеки од пешаци, моторни возила, но и несоодветно направени и обележани

велосипедски зони и патеки). Затоа е потребно уредување на тротоарите и на јавните површини за да се олесни движењето на сите жители/ки.

Во истата програма се предвидени и два милиона денари за изградба на системи за снабдување со вода, што е од исклучително значење за олеснување на улогата на жените во домаќинството. Земајќи ја предвид состојбата во која грижата и обврските околу домот (перење, готвење, чистење и сл.) се, главно, преземени од жените, пристапот до вода во домот го олеснува извршувањето на овие обврски.

Средствата за нови зелени површини и паркови ги категоризираме како индиректно соодветни за унапредување на родовата еднаквост ако се земе предвид фактот дека за децата најчесто се грижат жени, во улога на мајки или дадилки. Со оглед на тоа што тие со своите деца поминуваат одреден дел од своето време во овие паркови, поголемата понуда на зелени површини и паркови ќе придонесе за поквалитетно поминато време со децата, а истовремено ќе ги задоволи потребите на сите жители на општината за нови зелени површини и паркови.

„За жал, во Струмица сè повеќе се градат згради место паркови и зелени површини. Иако имаме, можеби, еден од најубавите градски паркови, сепак не се вложува и не се градат нови зелени површини и паркови...” - жител на општина Струмица.

„Струмица е прилично голем град и на луѓето што живеат во новиот дел на градот, на излезот кон Валандово, им недостигаат паркови и зеленило и детски катчиња...” - жителка на општина Струмица.

ТАБЕЛА 3.5

Активности од програмата за уредување градежно земјиште, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Изведба и реконструкција на тротоари	430.000	0,2 %
Снабдување со вода	2.000.000	1,1 %
Паркови и зеленило	4.550.000	2,3 %

Извор: Програма за уредување градежно земјиште на Општина Струмица за 2020 година

Програмата за јавно осветлување предвидува одржување на јавното осветлување со нови улични светилки, што е во насока на поголема безбедност на жителите на општината. Ако се земе предвид дека недостигот од јавно осветлување е еден од главните ризици што го прави користењето јавни простори небезбедно (Реактор и UN Women, 2020)¹¹, квалитетното осветлување на општината ќе ја зголеми мобилноста на жителите, особено на жените, и ќе овозможи поголема искористеност на јавните простори... Вкупниот износ на средства алоцирани во оваа програма е 11,9 милиони денари, но износот наменет за нови улични светилки е непознат.

ТАБЕЛА 3.6

Активности од програмата за јавно осветлување, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Нови улични светилки	-	-

Извор: Програма за јавно осветлување на Општина Струмица за 2020 година

¹¹Реактор и UN Women (2020) Родовобазиранио насилство на јавни места во Струмица

Две од активностите од програмата за култура прикажани во табела 3.7 (Детски фестивал „ЈО-ЈО“ и Фолклорен фестивал „Тримери“) може да придонесат за поквалитетно слободно време на жените. Имајќи предвид дека, најчесто, жените во улога на мајки, баби или дадилки ги придружуваат децата на настани наменети за нив, активностите за нивна организација ќе придонесат за поквалитетно слободно време на жените и на децата. Во однос на фолклорниот фестивал „Тримери“, поврзан со истоимениот празник што најчесто го чествуваат жени, најголем дел од учесниците се жени, па неговата организација ќе придонесе кон афирмација на жените како културни уметници, но и зголемување на свеста на локалното население за овој празник и негово достоинство одбележување.

ТАБЕЛА 3.7

Активности од програмата за култура, индиректно насочени кон унапредување на родовата еднаквост

Активност	Буџет	Учество во вкупна програма
Организирање детски фестивал „ЈО-ЈО“	250.000	3,3 %
Организирање Фолклорен фестивал „Тримери“	30.000	0,4 %

Извор: Програма за култура на Општина Струмица за 2020 година

Извор: unsplash.com/chrislawton

4. СОСТОЈБА СО КОВИД-19 НА ЛОКАЛНО НИВО

4.1 Движење на КОВИД-19

Првиот случај на лице болно од КОВИД-19 во општина Струмица е регистриран на 29 март 2020 година и оттогаш наваму трендот на заразени е во постојан пораст. Изразено голем пораст на вкупниот број инфицирани лица во здравствениот регион Струмица се забележува во периодот септември – октомври 2020 година, кога бројот на заболени лица достигна 993.

ТАБЕЛА 4.1

Број на заболени, активни, оздравени и починати лица од КОВИД-19

Период	Заболени лица	Оздравени лица	Починати лица	Активни случаи
До 31.3.2020	1	0	0	1
До 30.4.2020	2	2	0	0
До 31.5.2020	4	2	0	2
До 30.6.2020	15	4	1	10
До 31.7.2020	35	8	3	24
До 31.8.2020	65	47	3	15
До 30.9.2020	261	92	13	156
До 31.10.2020	993	408	25	560

Извор: Институт за јавно здравје на Република Северна Македонија

Наглиот скок на бројот на заразени лица во Струмица, во текот на септември, кога кризата сè уште беше релативно стабилна, веројатно се должи на забавите во локалните клубови и дискотеки, а доказ за тоа е и возраста на новозаболените лица¹². Затоа, капацитетите на локалната болница за сместување на пациенти болни од КОВИД-19 што имаат потреба од болничка нега беа полни уште на средината на септември, а сега се најавува дека Струмица (и Куманово) се двете општини каде што ќе се отворат првите модулари болници поради големата потреба од нив.¹³

4.2 Здравствена заштита на локално ниво

Инфекцијата со вирусот корона е заболување што бара специјалистички третман. На територија на Струмица се наоѓа ЈЗУ Општата градска болница – Струмица, со своето инфективно одделение што се состои од: 1) специјалистичко-консултативна амбуланта и 2) болнички оддел. Болничкиот оддел на инфективното одделение во ЈЗУ Општа болница – Струмица располага со 15 болнички легла.

Здравствениот кадар во ова одделение го сочинуваат тројца лекари-инфектолози и двајца епидемиолози, сите жени. Дополнително, во ова одделение работат и пет медицински сестри, а мажите се вработени само како административно-технички персонал (табела 4.2).

¹²<https://drnka.mk>

¹³<https://24.mk/details/prioritet-za-novi-kovid-bolnici-kje-imaat-kumanovo-strumica-gevgelija-i-struga>

ТАБЕЛА 4.2

Вработени во инфективно одделение, по пол

Занимање	Пол	Број на вработени
Инфектолози	Вкупно	3
	Жени	3
	Мажи	0
Епидемиолози	Вкупно	2
	Жени	2
	Мажи	0
Медицински сестри	Вкупно	5
	Жени	5
	Мажи	0
Административно-технички персонал	Вкупно	3
	Жени	0
	Мажи	3
Болничари	Вкупно	10
	Жени	0
	Мажи	10

Извор: Општина Струмица

Капацитетите и бројот на здравствени работници со кои располага установата се искористуваат на регионално ниво т.е. во нив се лекуваат и згрижуваат пациенти од Југоисточниот регион, а не само од градот Струмица. Во рамки на ЈЗУ Општа болница – Струмица, во јуни 2020 година е отворено ново крило на струмичката болница со капацитет од 100 легла, наменето за регионален КОВИД-центар каде што ќе се лекуваат пациенти од Југоисточниот регион.

4.3 Мерки за спречување на ширењето на вирусот

Во насока на спречување на ширењето на вирусот корона и на помош на жителите на општина Струмица, преземени се неколку мерки како набавка и дисеминација на заштитни маски и на средства за дезинфекција, формирање волонтерски тим за набавка на намирници и на лекови за стари исцрпени лица и / или за лица заразени со вирусот и социјални пакети за ранливи категории граѓани. Дополнително, еден милион денари беа доделени на Општата болница - Струмица, како финансиска поддршка во борбата со пандемијата. Сите овие мерки се донесени од кризниот штаб на општината, во кој не учествува ниту еден претставник на КЕМ, и, оттука, родовата перспектива не е вклучена при креирање на мерките.¹⁴

¹⁴ Информации добиени од интервју со координаторка за еднакви можности спроведено на 9 декември 2020 година

5. БУЏЕТ НА ОПШТИНА СТРУМИЦА ПО КОВИД-19

5.1. Ребаланс на општинскиот буџет

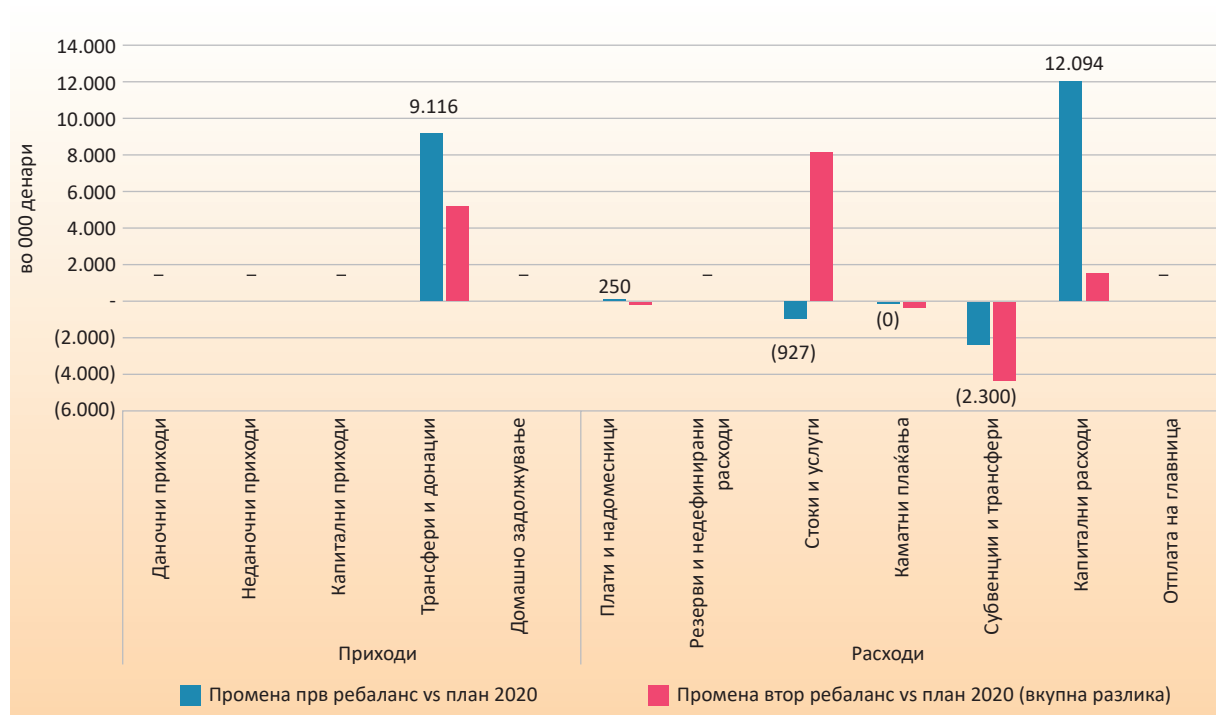
Општина Струмица направи два ребаланса во текот на 2020 година на буџетот за тековната година. Иако, според иницијалните податоци за структурата на деловните субјекти во општината се чинеше дека 54,6 проценти од нив се во погодените сектори од КОВИД-19, според ребалансите на буџетот не може да се потврди таквата претпоставка. Оттука, според буџетските приходи, се чини дека општина Струмица останала отпорна на кризата предизвикана од КОВИД-19 заклучно со ноември 2020 година. Графикон 5.1 прави сумарен преглед на промената на приходите и на расходите. Притоа промената ја претставува разликата на буџетската категорија со ребалансот, во однос на иницијалниот буџет.

Анализата на приходите покажува дека со ребалансот на буџетот нема промена на приходите од сопствени извори и има зголемување на приходите од трансфери и од донации. Тоа може да упатува на тоа дека деловните субјекти во општината не биле погодени од кризата предизвикана од ковид-19 и навреме ги сервисирале своите обврски. Истовремено, зголемените трансфери од централниот буџет ѝ овозможиле на Општината да ги зголеми расходите за наметнатите потреби од кризата.

На страната на расходите, намалување има само во категоријата за субвенции и за трансфери, додека кај категориите стока и услуги и капитални расходи има зголемување. Капиталните расходи со првиот ребаланс забележале зголемување од четири проценти, во споредба со иницијалниот буџет, но со вториот ребаланс зголемувањето е само за 0,5 проценти. Иако, капиталните расходи имаат повисок мултипликатор и потенцијал за двигател на порастот, во контекст на ковид-19, очекувано е општините да имаат поголеми ограничувања за пораст на овие расходи. Сепак, зголемувањето на категоријата за стока и услуги е значајно. Доколку зголемените средства се во насока на соочување со кризата предизвикана од ковид-19, или директно насочени кон поддршка на родовата еднаквост, ваквиот пораст може да биде оправдан. Во спротивно, се зголемува ризикот од непродуктивни трошења.

ГРАФИКОН 5.1

Ребаланс на буџетот на Општина Струмица, преглед на промената на приходи и на расходи

Извор: Буџети на Општина Струмица, пресметка на авторите

5.2. Годишни програми за еднакви можности и за социјална заштита / или друга

Несомнено, со ребалансот на буџетот на Општина Струмица беа засегнати и активностите што во дел два ги категоризираме како соодветни за унапредување на родовата еднаквост на локално ниво. Табела 5.1 прави преглед на промените во финансиските средства алоцирани во програми со родовоспецифични активности. Вкупната промена на ставките што треба да придонесат за повисока родова еднаквост го следеа трендот на промена на вкупниот буџет на Општина Струмица. Па, така, со ребалансот, вкупните расходи беа зголемени за 1,2 процент, додека ставките што придонесуваат кон унапредување на родовата еднаквост, во просек, беа зголемени за 1,6 процент, што укажува на тоа дека овие ставки биле заштитени и имале придобивки од ребалансот на буџетот. Сепак, најголем придонес кон ваквата промена е резултат на две активности, кои на индиректен начин придонесуваат за унапредување на родовата еднаквост (снабдување со вода и материјалните трошоци за детски градинки). Додека активностите, чијашто примарна цел е унапредување на родовата еднаквост, беа намалени за 28 проценти. Единствено програмата за еднакви можности на жените и на мажите е зголемена за 194 илјади денари, иако најголем дел од предвидените активности не се реализирани во 2020 година. Сите други активности со директен придонес за унапредување на родовата еднаквост се намалени, а најголемо намалување има кај ставката за специјализиран сервис за психо-социјална поддршка и советување на жртви на семејно насилство. Во услови на пандемија, забележавме дека ризикот од семејно насилство е истакнат, а потребата за ваква поддршка на жртвите на семејно насилство е нагласена. Оттука, намалувањето на оваа ставка може да има негативни директни последици врз жртвите на семејно насилство. А ефектот би бил понагласен затоа што истовремено беше намалена и ставката за шелтер-центар за жртви на семејно насилство.

Кај активностите што на индиректен начин влијаат врз унапредување на родовата еднаквост, забележано е вкупно зголемување, кое, главно, се должи на големиот удел на активноста за снабдување со вода. Здравствената криза предизвикана од КОВИД-19 ја наметна потребата за одржување на вкупната хигиена на повисоко ниво, па оваа инвестиција, од една

страна, ја адресира наметнатата потреба, а, од друга страна, го зацврстува развојниот капацитет, кој влијае на подобрување на пристапот до основни услуги. Ставката за детски градинки – плати, материјални трошоци и други расходи, е втората индиректна активност што е зголемена со ребалансот на буџетот. Овие средства се по основа на блок-дотации и грантови и, веројатно, зголемувањето овозможило повеќе средства да се искористат за дезинфекција на градинките, што е позитивна промена. Сепак, иако средствата за материјални расходи се зголемиле, ставката за реконструкција и за адаптација на двете детски градинки е драстично намалена. Згрижувањето на децата, генерално, е еден од жешките проблеми во земјата, но, во услови на пандемија, овој проблем исплива на површина. Потребата за реадаптација на градинките во согласност со протоколите за заштита од зараза ги зголеми потребите на градинките. Со оглед на тоа дека овие средства биле планирани со основниот буџет и се намалиле иако потребата за реадаптација на градинките била ургентна, кретењето на овие средства е во спротивност на потребата. Освен намалениот капацитет на градинките во согласност со протоколите, во дел 1.4 видовме дека и пред пандемијата во општината имало 35 деца што не биле згрижени поради недостиг од слободни места, но има и 394 згрижени деца надвор од капацитетот на јавната градинка, што укажува на преоптовареност и на мал капацитет. Тоа значи дека инвестициите во нови детски градинки и / или зголемување на постојните капацитети треба да биде врвен приоритет на локалната и на националната власт. Тоа индиректно ќе придонесе кон унапредување на родовата еднаквост во локалната заедница, преку намалување на домашните обврски на родителите, најчесто мајките, но и нивна активација на пазарот на труд и со тоа намалување на родовиот јаз во вработувањето. Во согласност со финансискиот потенцијал на Општината, ова се само дел од програмите што може да ја ублажат ранливоста на одредени категории граѓани. Во поголем дел, мерките и програмите што ја ублажуваат социјалната ранливост и негативните ефекти од КОВИД-19 беа дистрибуирани преку централниот буџет. Кризата предизвикана од КОВИД-19 ги запре децениските позитивни трендови на намалување на стапката на сиромаштија и на невработеност. Стапката на релативна сиромаштија се зголеми за 1,2 процентни поени (од 22,5 проценти на 23,7 проценти), што претставува 25.000 лица

втурнати во сиромаштија како последица на кризата¹⁵. Пандемијата ги погоди речиси сите. Но, ранливите категории граѓани се чини дека се позасегнати, како што се семејствата со повеќе деца. Па, така, процените се дека кризата предизвикана од КОВИД-19 ја зголеми детската сиромаштија од 29,3 проценти пред кризата на 33,3 проценти за време на кризата и втурна во релативна сиромаштија дополнителни 16000 деца¹⁶. Девојчињата се во неповолна положба во однос на паѓање во сиромаштија, иако пандемијата ја зголемува релативната стапка на сиромаштија за двата пола речиси еднакво. Олеснетите услови за добивање гарантирана минимална помош имаат потенцијал да придонесат за намалување на екстремната сиромаштија за околу една четвртина, односно да извлечат 24 илјади лица од екстремна сиромаштија. Исто така, мерката „14.500 денари по вработен“ придонесе да се зачуваат од 50 до 65 илјади работни места изложени на ризик да бидат изгубени. Сепак, една од клучните мерки што имаат вградена родова перспектива е мерката за продолжувањето на платеното родителско отсуство од работа заради бременост, породување, родителство и посвојување. Според податоци од Фондот за здравствено осигурување, оваа мерка ја искористија

4655 родители (доминантно мајки) и беа потрошени 363 милиони денари. Наодите од истражувањето на UN Women (2020)¹⁷ покажаа дека оваа мерка е исклучително искористена од вработени жени од урбаните населени места.

Наставата на далечина е една од најкарактеристичните и најголеми промени во испораката на образованието, а директно предизвикани од кризата предизвикана од КОВИД-19. Од родова перспектива, тоа влијаеше и врз зголемување на времето посветено на помош во совладување на материјалот на децата. Според UN Women (2020)¹⁸, за време на пандемијата, времето поминато во подучување, настава и во обука на децата од страна на жените се зголемило за 20 проценти. Сепак, единствената активност што влијае кон унапредување на квалитетот на образованието, но и на родовата еднаквост, ангажман на образовни и на лични асистенти, е намалена. Веројатно, рационалното објаснување за намалувањето е замената на физичкото присуство со настава на далечина. Но, таа можела да се реобмисли за потенцијално добивање на оваа услуга во домот, која, како што видовме во дел 3.3, му е многу потребна на локалното население.

¹⁵Finance Think (2020) Колку КОВИД-19 ќе ја зголеми сиромаштијата во Северна Македонија? Бриф за политиката бр. 43 на Finance Think – Институт за економски истражувања и политика, Скопје.

¹⁶УНИЦЕФ (2020) Социјалните и економските ефекти од КОВИД-19 врз децата во Северна Македонија: брза анализа и препораки за политиката

¹⁷UN Women (2020) Влијанието на КОВИД-19 врз жените и врз мажите во Северна Македонија

¹⁸UN Women (2020) Влијанието на КОВИД-19 врз жените и врз мажите во Северна Македонија

ТАБЕЛА 5.1

Промени во буџетот на програмите со родова перспектива, настанати со ребалансот за 2020 година; во илјади денари

Програма/ставка	Планиран буџет, во 000 денари		Ребаланс, во 000 денари		Промени, во апсолутен износ, 000 денари		промени во %	
	1	2	1	2	1	2	1	2
Вкупен буџет	1.226.477		1.240.792		0	14.315		1,2%
Еднакви можности на жените и на мажите		500		694		194		39%
Локален економски развој	799		300		(499)		-62%	
Ангажман на образовни и на лични асистенти	799		300		(499)		-62%	
Уредување на градежното земјиште по области и по објекти	6.980		17.980		11.000		158%	
Изведба и реконструкција на тротоари	430		430					
Снабдување со вода	2.000		13.000		11.000		550%	
Паркови и зеленило	4.550		4.550				0%	
Култура	280		280					
Организирање детски фестивал „ЈО-ЈО“	250		250					
Организирање Фолклорен фестивал „Тримери“	30		30					
Спорт и млади								
Финансиска поддршка на ЖФК Тиверија Струмица		1000		800		(200)		-20%
Социјална заштита и заштита на деца	120.042	2.313	112.765	1.250	(7.278)	(1063)	-6%	
Шелтер-центар за жртви на семејно насилство		1.200		1.000		(200)		-17%
Специјализиран сервис за за психо-социјална поддршка и советување на жртви на семејно насилство		1.113		250		(863)		-78%
Поддршка на активностите на повеќенаменски социјален центар	1.800		1.800					
Изградба на нова детска градинка	34.825		34.825				0%	
Реконструкција и адаптација на 2 детски градинки	8.967		1.000		(7.967)		-89%	
Детски градинки – плати, материјални трошоци и други расходи	71.450		72.140		690		1%	
Домови за стари лица	3.000		3.000		-		0%	
Вкупно издвоени средства	128.101	3.813	131.325	2.744	3.223	(1.069)	3%	-28%

Извор: Службен весник број 8, 27 и 29; Податоци добиени од сектор финансии на Општина Струмица

6. ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ

Воспоставување еднакви можности, третман и статус на жените и на мажите во општеството е активност што треба да се спроведува континуирано на сите нивоа на власт и од сите клучни фактори во општеството, со цел намалување на минимум на родовиот јаз што постои во клучните сфери на дејствување и живеење. Општините, како посебни организациски субјекти, се едни од клучните субјекти одговорни за унапредување на родовата еднаквост на локално ниво. Во согласност со Законот за еднакви можности на жените и мажите, тие се должни да формираат комисија за еднакви можности што учествува во создавање и во спроведување на сите локални планови, програми и стратегии со цел принципот на еднакви можности да се вгради во сите локални стратегиски документи.

Во Општина Струмица е формирана комисија за еднакви можности, како постојно тело, која не учествува во разгледување и во подготовка на локалните програми, освен програмата за еднакви можности на жените и на мажите. Со цел вклучување на принципот на еднакви можности во сите локални програми, **Општината треба да ја вклучи комисијата за еднакви можности во подготовка на сите локални стратегиски документи** со цел вградување на принципот на еднакви можности во сите програми насочени кон образование, економски развој, одржување паркови, зеленило, градежно земјиште, унапредување на спортот и на животот на младите во локалната заедница и слично. Дополнително, потребно е градење на капацитетот и на знаењето на членовите на КЕМ, со цел нивна едукација за создавање родово-специфични активности во идните локални програми.

Освен активностите од програмата за еднакви можности, само уште три активности од програмите за спорт и за социјална заштита имаат примарна цел унапредување на родовата еднаквост. Буџетот за нивно спроведување е релативно мал, но, сепак, значаен за промоција на родовата еднаквост во општината, особено што просторот во кој функционира шелтер-центарот за згрижување жртви на семејно насилство е во сопственост на Општина Струмица.

Во другите локални програми, идентификувани се активности што може индиректно да придонесат кон унапредување на родовата еднаквост на локално ниво, како, на пример, изградба на детска градинка,

поддршка на домови за стари лица, ангажман на образовни и на лични асистенти, уредување паркови и зеленило, снабдување со вода и слично. Но, овие активности се дел од само пет, од вкупно 13 локални програми (социјална заштита, локален економски развој, култура, јавно осветлување и уредување градежно земјиште), што укажува на тоа дека во голем дел од локалните програми, принципот на еднакви можности и различните потреби на жените и на мажите не се земени предвид. Дополнително, буџетот наменет за финансирање на овие активности не е познат, односно во јавно достапните програми не е јасно колкав буџет е распределен за спроведување на секоја активност. Оттука, препорачуваме **вградување на принципот на еднакви можности во сите или во поголем дел од локалните програми, преку планирање активности што (ин)директно ќе ја подобрат родовата еднаквост и зголемување на транспарентноста на Општината, преку јасно и недвосмислено објавување на планираниот буџет за секоја одделна активност од локалните програми.**

Анализата на потребите на локалните жители со цел унапредување на родовата еднаквост покажа дека во иднина врвен приоритет на Општина Струмица во **програмата за социјална заштита** треба да бидат инвестиции во **нови детски градинки**, со оглед на тоа што во дел 1.4 видовме дека постојните градинки се пренатрупани, што го изложува на ризик квалитетот на услугите што се нудат. Дополнително, значителна е потребата за **градинки во руралните населени места**, каде што неактивноста на жените е голема токму поради тоа што се грижат за децата на предучилишна возраст. Инвестициите во детски градинки е значајна за зголемување на родовата еднаквост со оглед на тоа што на родителите, најчесто мајките, што се грижат за малите деца ќе им се намали неплатената работа во домот и ќе им се даде можност за активација на пазарот на труд. Во програмата за социјална заштита предвидени се средства за обезбедување проектно техничка документација за нова детска градинка во населено место во општината, а претставници на општината потврдија дека во 2021 година предвидено е отворање на нова детска градинка во рурално населено место. Ова, во голема мера ќе ја амортизира големата потреба за дополнителен капацитет за згрижување деца во претшколска возраст.

Староста е еден од основните социјални ризици во земјава. Оттука, Општината треба да продолжи да инвестира во **форми за згрижување и за социјални услуги** што ќе го подобрат квалитетот на живот на старите лица. Ова, од друга страна, може да има позитивно влијание врз родовата еднаквост во иста насока како и детските градинки.

Општина Струмица треба да продолжи со **финансиска поддршка на шелтер-центарот за згрижување жртви на семејно насилство**, со оглед на тоа што ги адресира потребите на локалното население за овој вид услуга. Имајќи предвид дека просторот каде што функционира овој центар е во сопственост на Општината, одржливоста на центарот е најважна главна особина. Освен локалното население, корист од овој центар може да имаат и жителите на околните општини во кои нема ваков центар, со оглед на зголемената потреба за згрижување жртви на семејно насилство поради пораст на бројот на евидентирани жртви во текот на пандемијата (Петрески и др. 2021 година, следува)¹⁹. Општината, исто така, има обезбедено и простор за отворање сервис за психо-социјална поддршка што ќе го раководи Министерство за труд и социјална политика, па во 2021 година треба да ги насочи своите активности кон негово поскоро отворање, со оглед на тоа што услугите што ќе се нудат се комплементарни на услугите во шелтер-центарот.

Лицата со попреченост се уште една категорија граѓани што треба да бидат опфатени во програмата за социјална заштита. Општината во идните програми треба да предвиди активности за **поддршка на двата дневни центра за згрижување** на овие лица, со цел зголемување на капацитетот и подобрување на услугите што се нудат таму. Дополнително, Општината треба да алоцира финансиски средства за **обезбедување превоз до и од дневниот центар**, со цел што повеќе лица да можат да го посетуваат, особено лица од руралните населени места. На тој начин, родителите, а особено мајките, што се грижат за лицата со попреченост ќе се ослободат од обврската за нивна грижа со што ќе им се подобри квалитетот на живот, а поголемото слободно време може да им понуди можност за активација на пазарот на труд и финансиска независност. Во однос на учениците со попреченост, Општина Струмица во идните **програми за образование** треба да продолжи со издвојување

средства за **ангажман на образовни асистенти**, со цел помош во совладување на наставниот материјал. Во услови на пандемија и изведување на наставата на далечина, оваа активност не смее да биде запрена, туку треба да биде модификувана за да одговори на новонастанатата ситуација бидејќи, освен на учениците со попреченост, оваа активност ќе помогне и на нивните родители, особено на мајките.

Општината, континуирано, во програмата за уредување градежно земјиште алоцира средства за реконструкција на тротоари, водоводна мрежа, паркови и зеленило, што е добар начин за унапредување на родовата еднаквост преку зголемена мобилност на жените и на мажите, олеснување на улогата не жената во домот и поквалитетно слободно време на родителите, особено на мајките и на децата во парковите и во зелените површини. Но, во идните програми Општината треба дел од своите ресурси да ги насочи кон **реконструкција на водоводна мрежа и нови паркови и детски игралишта во руралните населени места**, со цел унапредување на родовата еднаквост во овие места. Иако Општината обезбедува буџетски средства за одржување паркови и зеленило, жителите на општината го истакнуваат недостигот од зелени површини и нивно редовно одржување. Со оглед на тоа што оваа активност е родово специфична и го подобрува квалитетот на слободното време на родителите, најчесто мајките, и нивните деца, препорачуваме да се предвидат активности за **нови паркови со зелени површини во новите населби во општината и ангажман на соодветно обезбедување со цел нивна заштита од уништување**.

Исто така, Општината издвојува средства за јавно осветлување, што може да придонесе за поголема безбедност на жителите на општината. Квалитетното осветлување на општината ќе ја зголеми мобилноста на жителите, особено на жените, што индиректно може да ја поттикне активацијата на жените на пазарот на труд. Но, во идните програми за јавно осветлување треба да се предвиди **реконструкција на уличното осветлување во сите населби низ општината**, со оглед на тоа што жителите го истакнуваат недостигот од јавно осветлување во околните населби. Тоа ќе придонесе за рамномерно поттикнување на еднаквите можности, без разлика на местото на живеење на жените и на мажите.

¹⁹Петрески, М., Петрески, Б., Мисоска-Томовска, А., и Туманоска Д. (2021, следува) Социо-економски ефекти од КОВИД-19 врз децата во Северна Македонија: ажурирање. Finance Think – Институт за економски истражувања и политика, Скопје и УНИЦЕФ

Последно, но не најмалку важно е потребата на локалното население од **јавен градски превоз**, што може да има значително влијание врз унапредување на родовата еднаквост преку зголемување на мобилноста на населението. Оттука, препорачуваме во некоја од локалните програми, а најдобро во рамки на **програмата за локален економски развој**, да се алоцираат средства за воведување на оваа услуга.

Програмата за еднакви можности на Општина Струмица предвидува спроведување повеќе активности за промоција на жени претприемачки, организирање кампањи за женски активизам, промоција на девојки во нетипични спортови, организирање културни настани за жени и слично. Во програмата се алоцирани 500 илјади денари, а со ребалансот на буџетот, средствата наменети за реализација на активностите од оваа програма се зголемени за 194 илјади денари. Ако се земе предвид дека дел од предвидените активности не се реализирани поради пандемијата, зголемувањето на буџетот на програмата изгледа неоправдано. Затоа, во иднина е **потребно порационално планирање на активностите и нивно приспособување на новонастанати ситуации и навремено насочување на средствата во активности што ќе ги адресираат потребите на најсилно погодените од пандемијата.**

Општина Струмица е една од ретките општини каде што кризата предизвикана од КОВИД-19 не ги намали вкупните приходи во буџетот. Па, така, вкупните расходи беа зголемени за 1,2 процент со ребалансот на буџетот, додека ставките што придонесуваат кон повисока родова еднаквост, во просек беа зголемени за 1,6 процент, што укажува на тоа дека овие ставки биле заштитени и имале придобивки од ребалансот на буџетот. Сепак, најголем придонес кон ваквата промена е резултат на две активности што на индиректен начин придонесуваат за унапредување на родовата еднаквост (снабдување со вода и материјалните трошоци за детски градинки). Додека, ставката за реконструкција и за адаптација на две детски градинки е драстично намалена. За ублажување на негативните последици од кризата, Општина Струмица има спроведено позитивна практика, како донација на болницата за соочување со кризи и формирање тим за набавка на храна и на лекови.

Општина Струмица има солидна основа да дизајнира развоен буџет. Во спроведувањето на буџетот за 2021 година и во дизајнот на буџетот за наредните години да се засили реализацијата на ставките што имаат директен придонес кон родовата еднаквост. Истовремено, да се заштитат од намалување развојните компоненти (како детски градинки, снабдување со вода, домови за стари лица), кои на индиректен начин придонесуваат за поголема родова еднаквост.

Програмите на Општина Струмица за 2021 година се речиси идентични на планираните за претходната 2020 година, што укажува на тоа дека при нивно креирање не се земени предвид променетите потреби на населението предизвикани од пандемијата на КОВИД-19. Сепак, во програмата за социјална заштита не се предвидени средства за финансиска поддршка на локалните жители што биле погодени од пандемијата или на тие што и пред тоа биле социјално загрозувана категорија. Во програмата за образование за 2021 година нема предвидено активности и средства за доделување уреди за следење на наставата на далечина. Затоа, **при планирање нови програми, Општината треба да го засили вклучувањето на локалните жени и мажи во процесот на создавање на локалните стратегиски документи за да добие јасна слика за променетите потреби и приоритети со цел создавање родовоспецифични активности што ќе одговорат на потребите на жените и на мажите погодени од пандемијата.**

Програмата за еднакви можности на жените и на мажите за 2021 година е променета, а новите активности се насочени кон унапредување на родовата еднаквост во руралните места и кон обука на наставниците/чките за потребата од унапредување на родовата еднаквост. И двете активности се особено значајни, со оглед на тоа што руралните жени често се помалку вклучени во општествениот живот, а родовата нееднаквост е поголема во овие места. Наставниците/чките, пак, се клучен фактор што треба да се вклучи во процесот на унапредување на родовата еднаквост и своето знаење и вештини да го пренесат на учениците, со што свеста за потребата за поголема родова еднаквост ќе се гради во училишните клупи.

